

Werk in uitvoering

Anne Reijrink en Joke van Winden zijn als onderwijsbegeleiders betrokken bij de invoering van Basisontwikkeling in de onderbouw. In dit artikel schrijven zij over een klein onderzoek dat zij samen met enkele leerkrachten uitvoeren. De vraag is welke mogelijkheden spel aan de zandtafel biedt.

ANNE REIJRINK EN JOKE VAN WINDEN

Zand is interessant!

Op onderzoek naar de mogelijkheden van de zandtafel

Wat is er lekkerder voor kinderen dan met hun handen te wroeten in het zand? Veel jonge kinderen doen niets liever. De zandtafel als serieus middel om kinderen kansen te geven voor manipuleren en experimenteren zien we gelukkig steeds meer terug in de praktijk. Dat er veel te ontwikkelen valt met de zandtafel is ons bekend.

Spel met zand leent zich voor manipuleren en exploreren, maar ook voor rolgebonden handelingen. Als kinderen vormpjes maken, patronen leggen met steentjes, roeren in potten en pannen, komt rolgebonden spel eigenlijk al op gang. Speelgoed zoals Playmobil en poppetjes versterken deze manier van spelen. De rolgebonden handelingen krijgen meer inhoud en er kunnen al kleine rollendialogen ontstaan. In dit artikel willen wij aangeven welke mogelijkheden kinderen in de zandtafel hebben om thematisch rollenspel te spelen en zo dus door spel aan de zandtafel verder te komen in hun ontwikkeling.

Vragen in de praktijk

Samen met basisschool De Sieppe in Groesbeek gaan we op onderzoek naar de mogelijkheden van de zandtafel. De leerkrachten gaan met elkaar in gesprek over onderwerpen die zich goed lenen voor uitwerking in de zandtafel. Daarbij laten zij zich leiden door de tijd van het jaar en door wat er in hun klassen speelt. Zo

komen ze op drie verschillende onderwerpen: 'De tuin', 'Het strand' en 'Het vliegveld'. Nadat deze keuze gemaakt is komen de eerste vragen al boven. Wanneer kruipen de kinderen in de huid van...? Is dat in de ontwerpfase? Als je bijvoorbeeld een tuin gaat ontwerpen, ben je dan de tuinarchitect en start direct het rollenspel of start het rollenspel als de tuin klaar is? Hoe zal het gaan als kinderen van karton iets maken, zoals een hek? Het karton wordt zacht en kan na een dag opgeruimd worden, hoe lossen we dat op? Kortom, veel vragen om te onderzoeken.

De tuin

Na een gesprek over tuinen, starten de kinderen in groep 1-2 met het tekenen van hun eigen tuin. Wat zien ze allemaal in hun tuin? Zo ontstaat er een boek met de titel 'De tuin van...'. Vervolgens gaan de kinderen in tweetallen hun droomtuin ontwerpen in de zandtafel. Nadat leerkracht Edith met de kinderen heeft verkend wat er zoal nodig is voor het aanleggen van de tuin, gaan ze enthousiast aan de slag. Ze leggen paadjes met grind aan, plaatsen houten hekjes, knippen vijvers uit blauw papier, leggen een boomhut



Foto Anne Reijrink

en bloemenperken aan. Er is steeds goed overleg tussen de kinderen. Elk tweetal maakt een foto van hun ontworpen tuin, deze komen terecht in het tuinontwerpenboek. Zo ontstaan er steeds nieuwe tuinen.

In de kring komen de kinderen met aanvullende ideeën zoals het maken van een glijbaan en een schommel, en het meenemen van poppetjes om in de tuin te kunnen spelen. Edith ziet dat dit voor een aantal kleuters leidt tot het spelen van hele verhalen. Veel kinderen blijven het liefst handelend bezig om de tuin nog mooier te maken.

In een volgende kringactiviteit bespreekt Edith met een groepje kleuters de ervaringen die tot nu toe zijn opgedaan. Opmerkingen die naar voren komen zijn: het is heel ander zand dan anders, ik vind het moeilijk om een boomhut te maken, ik vind het moeilijk om te verzinnen hoe je een tuin gaat maken. Ze vinden dat er te weinig tijd is om te spelen in de eigen aangelegde tuin. Ze spreken af dat er na het maken van het ontwerp voldoende tijd over blijft om te spelen en ze bespreken wat ze zoal kunnen spelen in de tuin.

‘De tuin’ biedt veel mogelijkheden voor manipuleren met zand en het construeren van attributen die een plek krijgen in de tuin. Deze mogelijkheden hebben de kinderen volop benut. We zien dat het rollenspel pas op gang komt nadat de ontwerpen klaar zijn en er voldoende tijd wordt ingeruimd om te spelen.

Het vliegveld

Alle kinderen in groep 2-3, op één na, blijken wel eens te hebben gevlogen. Tijdens een startactiviteit vertelt de vader van Pascalle, die piloot is, over de luchthaven en alles erom heen. Mogelijkheden en beelden genoeg om het vliegveld en de gang van zaken daar te verbeelden in de zandtafel, denkt leerkracht Marion. Dat klopt: de kinderen spelen volop in de zandtafel. Drie meisjes bouwen al handelend een spelverhaal op en Marion speelt mee. “Jongens, kom instappen! Dit

is de aankomstbaan! Jij mag nu echt vertrekken.” Met deze woorden gaan de eerste vliegtuigen de lucht in. Het geven van het vertreksein moet in de echte wereld toch echt in het Engels, merkt Pascalle op. “Ready for take off!” roept Marion.

Even later in het spel: “Er is brand, het vliegtuig is in brand!” Twee vliegtuigen zijn tegen elkaar gebotst toen er één wilde stijgen. “Wat nu, hoe gaan we de vliegtuigen daar weghalen?” vraagt Marion. Kiki antwoordt: “Met een hijskraan!” “Hoe denk je die te maken?” vraagt Marion. De leerlingen zijn gewend aan dit soort vragen en komen met ideeën. Zelf constructies maken om het spel te verrijken hoort er echt bij.

Terugkijkend op het spel worden een paar zaken duidelijk:

- Botsingen en ongelukken waarbij politie en ambulance een belangrijke rol vervullen, spelen de kinderen graag en veelvuldig.
- De nagebouwde incheckbalie, trolleys en de toegangsslurf gebruiken ze nauwelijks.
- Het zand in de zandtafel is goed gebruikt als landingsbaan en als materiaal om de lantaarnpalen langs de landingsbaan stevig neer te kunnen zetten.
- Zand als ongevormd materiaal is niet per se nodig om tot mooi rollenspel te komen.

De interventies die Marion doet tijdens het meespeelen zijn goed gekozen en verrijken het spelidee. Ze ziet ook mogelijkheden verbindingen te maken met constructieve activiteiten, lees-schrijfactiviteiten en reken-wiskundeactiviteiten. De kinderen maken een hijskraan, verkeerstoren en incheckbalie. Ze bekijken boeken en verzinnen een naam voor het vliegveld. Als de groep namen bedenkt, turft Marion welke naam de voorkeur krijgt. Het wordt vliegveld “De Regenboog”. Alles overziend is er veel gebeurd, maar hebben de leerlingen op deze manier het zand niet echt nodig gehad. Ze hebben hun spel kunnen spelen met allerlei



Foto Anne Reijrink

materialen, vooral materiaal waarmee ze eigen constructies konden maken.

Het strand

In groep 3 van leerkracht Marieke staat de zandtafel klaar met alleen zand, water en wat schelpen. De kinderen verwonderen zich meteen over het verschijnsel dat het water wegloopt in het zand en ze vragen zich af waarom dat niet gebeurt bij de echte zee. De kinderen bedenken dat er voor hun spel een zak nodig is, het liefst een blauwe, waar elke dag nieuw water in moet. Ondertussen kijken de kinderen in boeken over het strand, bekijken ze een filmpje over de strandwacht en vertellen strandverhalen. Marieke speelt ook scènes voor over hoe het eraan toegaat bij de strandtent. Het spel van de kinderen breidt zich voortdurend uit. Bij het strand maken ze een camping. Van lapjes stof maken ze tenten en slaapzakjes.

Na de vraag te hebben verkend wat er allemaal nodig is om van de zandtafel een strand te maken, komen de kinderen de volgende dag op school met paardjes, zwemspullen, poppetjes in bikini, auto's en emmertjes. Ook heeft een kind het idee om zout in het water te doen, want dat is in het echt ook zo. Met deze spullen blijkt de tafel te klein te worden. Want waar moeten de boten, het koraal en de vissen nu liggen? Ze maken een extra stuk zee met blauw papier, en met geel papier de grond voor de camping. Willem, Felice en Kim spelen met zijn drietjes. Willem is de strandwacht en Felice en Kim zijn moeder en kind op het strand. "Hé, een zeehondje!" "Oh, de zeehond is gewond." "Uit het water allemaal!" "Kom, we gaan schelpjes zoeken." "Mam, ik heb zin in frietjes." Eenmaal bij de strandtent: "Wil je een dubbele frites en een sausje erbij?" "Ja!" "Dat is dan € 3,50." "Mag ik het op het terras opeten?" Even later... "Help, mijn kind is kwijt!" "Maak je maar geen zorgen, ga maar bij het strandhuisje staan," zegt de strandwacht. Hij gaat op zoek en vindt het kind bij een zandkasteel.

Marieke ziet dat er volop wordt gespeeld. Deze kinderen zijn in staat om thematisch rollenspel te spelen. Er zijn ook kinderen die meer naast elkaar spelen dan met elkaar. De poppetjes gaan als vanzelfsprekend zwemmen, spoelen zich schoon aan het eind van de dag. En natuurlijk bouwen ze tijdens een dagje strand prachtige zandkasteeltjes. De werkelijke wereld in miniatuur. Gezamenlijk komen we tot de conclusie dat de zandtafel bij het onderwerp 'Het strand' veel spel oplevert.

Zand als uitdaging

Naar aanleiding van deze praktijkervaringen kunnen we zeggen dat niet alle onderwerpen zich even goed lenen voor uitbreiding naar rollenspel in de zandtafel. Bij 'Het strand' hoort zand er als vanzelfsprekend bij. Ook het gebruik van speelgoed als Playmobil nodigt uit tot spel. Wel lijken kinderen van zes en zeven jaar de echte wereld beter te kunnen verbeelden aan de hand van dit kleine spelgoed dan kleuters. Ook blijkt dat het rollenspel in deze praktijkvoorbeelden pas echt op gang komt als er een situatie gecreëerd is in de zandtafel. Het ontwerpen van die situatie gebeurt niet middels rollenspel. Dat betekent dat kinderen na het ontwerpen voldoende tijd moeten hebben om er mee te kunnen spelen. Eerst rommelen, uitproberen en mogelijke rollen verkennen is echt nodig.

Terugkomend op de titel van ons artikel: het blijkt een uitdaging om aan de slag te gaan met zand ter verrijking van je thema of onderwerp. Daarbij vragen we ons af of er rijker en complexer rollenspel gaat ontstaan als kinderen vaker de gelegenheid krijgen om dit te doen. Het vraagt immers van kinderen meer verbeeldingskracht. En wat is er dan van de leerkracht extra nodig om dit te realiseren?

Anne Reijrink en Joke van Winden zijn onderwijsbegeleiders bij Marant. Met dank aan de leerkrachten Marieke, Edith en Marion!